

Nuoret, entiset nuoret ja huumeet

Miten sukupolvi näkyy huumeiden käytössä ja huumemielipiteissä?

PEKKA HAKKARAINEN & KAROLIINA KARJALAINEN & MIKKO SALASUO

Nuorten huumeiden käyttö on lisääntynyt 1960-luvulta lähtien. Artikkelissa tilanteen kehitystä tarkastellaan sukupolvinäkökulmasta. Tämä paljastaa käytön lisääntymisen kulkeneen portaittain ylöspäin. Nuorten sukupolvien suhtautuminen huumausaineisiin haastaa yhteiskunnan nykyiset politiikkalinjaukset.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Huumausaineiden kokeilu ja käyttö alkoivat leviätä Suomessa 1960-luvulla erityisesti nuorison keskuudessa (Hakkarainen 1992). Siitä lähtien huumeiden käyttö on liitetty julkisuudessa tyypillisesti nuoriin, vaikka meillä toki on myös koko joukko entisiä nuoria, jotka ovat jatkaneet käyttöä varttuessaan läpi vuosikymmenten (Kainulainen ym. 2017).

Kyselytutkimukset osoittavat nuorten huumeiden käytön vaihdelleen viimeisen 50 vuoden aikana (Hakkarainen 1992; Partanen & Metso 1999; Karjalainen ym. 2019). 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun huumebuumia seurasi kokeilun ja käytön väheneminen, kunnes luvut lähtivät taas kasvuun 1990-luvulla. Viime vuosina keskustelussa on vilhdellut teesi huumeiden käytön normalisoitumisesta, kun kannabiksen kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet koskemaan lähes puolta nuorista aikuisista. Samaan aikaan asenteet ja mielipiteet huumeista ovat lientyneet ja julkinen huume keskustelu on käynyt vilkkaana. (Karjalainen ym. 2020.)

Myös huumemarkkinoilla ja käytetyissä aineissa on tapahtunut muutoksia. 1960- ja 1970-luvuilla kannabis, amfetamiini ja LSD olivat pääasiallisesti käytetyt huumausaineet. Heroiinin käyttö oli vähäistä ja 2000-luvulla se korvautui buprenorfinilla ja muilla uusilla lääkeopioideilla. Ekstaasi levisi Suomeen selvästi Isoa-Britanniaa ja Keski-Eurooppaa myöhemmin vasta 1990-luvun lopulla. Kokaiinin tulosta Suomen huumemarkkinoille on puhuttu pitkään, ja sen käyttö onkin lisääntynyt viime vuosina. Vuosituhannen taitteessa ainevalikoimaa kasvattivat muuntohuumeet. Kannabiksen kotikasvatuksen yleistyessä marihuana syrjäytti 2000-luvulla hasiksen suosituimpana kannabistuotteena. 2020-luvun ensimetreillä suomalaisten huume kuvioiden ainekirjo on kuin missä tahansa eurooppalaisessa maassa. (Hakkarainen 1992; Hakkarainen ym. 2011; Jätevesitutkimus 2019; Salasuo 2004; European Drug Report 2019.)

Huumemarkkinoiden muutos on johtanut saatavuuden helpottumiseen. Kotimaisen tuotannon lisääntymisen myötä kannabiksen saanti ei enää ole riippuvainen salakuljetuksesta (Hakkarainen ym. 2011). Saatavuutta on parantanut myös salattuun verkkoon (*darknet*) ja suojattuihin viestisovelluksiin perustuvien nettimarkkinoiden (*crypto-*

Kiitämme huume tutkimusseminaari Seulan osallistujia (21.1.2020) kommentista tekstin aikaisempaan versioon.

markets) globaali kasvu (Nurmi ym. 2017). Huumeista kiinnostunut henkilö ei enää tarvitse kontaktia paikallisiin myyjiin, ja netistä saa hankittua myös harvinaisempia aineita.

Nämä kuuden vuosikymmenen aikana tapahtuneet muutokset merkitsevät sitä, että eri nuorisokäypölvät ovat tutustuneet huumeisiin aina hiukan erilaisessa kulttuurisessa kontekstissa. Tämän vuoksi huumeiden käyttötavat ja niiden sosiaaliset merkitykset voivat vaihdella ikäpolvien kesken, varsinkin kun niihin vaikuttavat myös yleisemmät ikäpolven elämänhistoriaa ja kokemusmaailmaa jäsentävät tapahtumat ja (nuoriso)kulttuuriset ideologiat. Tästä avautuu tärkeä näkökulma huumeilanteen kehitysdynamiikan ymmärtämiseen. Systemaattisesti tutkittua tietoa siitä on kansallisesti ja kansainvälisesti yllättävän vähän.

Tässä artikkelissa tahdomme paikata tietoaaukkoa tarkastelemalla eri sukupolvien huumekokemuksia, asenteita ja huumeaineepoliittisia mielipiteitä. Sukupolvella tarkoitamme samalla vuosikymmenellä syntyneitä suomalaisia, jotka ovat eläneet nuoruutensa suunnilleen samoihin aikoihin ja jakaneet samankaltaisia kokemuksia (Karisto 2005). Olemme erityisen kiinnostuneita huumeiden käytön yleisyydestä eri kymmenvuotiskohorteissa sekä siitä, miten sukupolvi ja sen kokemukset näkyvät mielipiteissä huumeista ja huume politiikasta. Artikkelissa kysymme, millaisia piirteitä on tunnistettavissa eri sukupolvien huumeiden käytössä ja huumeita koskevista mielipiteistä.

Kuva suomalaisten huumeiden käytöstä ja huumeita koskevista mielipiteistä rakentuu väestökyselyaineistojen varaan. Vuosituhannen taitteessa Juha Partanen ja Leena Metso (1999) huomasivat huumeiden käytössä esiintyvän aaltomaisia trendejä. Tuolloin alettiin puhua kahdesta huumeaallostasta, joilla viitattiin 1960-luvun ja 1970-luvun alun huume kokeiluihin sekä 1990-luvulla uudelleen alkaneeseen kokeilujen ja käytön kasvuun. Aaltojen tulkittiin heijastelevan erityisesti nuorisokulttuurissa tapahtuneita muutoksia (mt.; Salasuo 2004) ja sukupolvenvaihdoksia (Hakkarainen & Metso 2003; Salasuo 2005).

Teesi huumeaalloista vaikuttaa viimeisten väestökyselyiden tulosten valossa vanhahtavalta (Karjalainen ym. 2019). Koko väestön kannabiskokeilut ovat nelinkertaistuneet vuodesta 1992, ja käyttö on lisääntynyt läpi 2000-luvun. Rinnan huumeiden kokeilun ja käytön yleistymisen kanssa mielipiteet huumeista ja erityisesti kannabiksesta

ovat muuttuneet sallivampaan suuntaan. Suomen huume tilanne onkin 2020-luvulle tultaessa hyvin erikokoinen ja -näköinen kuin kukkaislasten aikaan 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Tilanne on uusi myös huumeita käyttävien palvelutarpeiden osalta, sillä kokeilun ja käytön lisääntyessä terveydelliset ja sosiaaliset haitat todennäköisesti kasvavat. (Karjalainen ym. 2020.)

Sukupolvinäkökulma tarjoaa mahdollisuuden tarkastella sekä entisten että nykyisten nuorten huumekokemuksia ja mielipiteitä. Nuoruuden eri vuosikymmeniltä on tunnistettavissa kulttuurisia virtauksia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, jotka raamittavat sukupolvien huumekokemusten yleisyyttä, jatkumoa ja katkoksia. Nuoruusajan huumekokemukset näkyvät huumeita koskevista mielipiteissä myös myöhemmällä iällä, joten tietyn sukupolven ”huumesuhde” heijastuu yhteiskunnalliseen keskusteluun vielä vuosikymmeniä nuoruusvuosien jälkeen (Hakkarainen 2004). Vaikka tutkimuksen tuloksista ei voida ennustaa tulevaisuutta, hahmottelemme artikkelin yhteenvedossa eri sukupolvista tehtyjen havaintojen perusteella mahdollisen näkymän Suomen huume tilanteesta 2020-luvulla. Tutkimusaineistona käytämme Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen väestötutkimusten sarjaan kuuluvaa vuoden 2018 Huume kyselyä.

Sukupolvianalyysin perustaminen yksittäiseen poikkileikkausaineistoon ei ole ongelmaton, koska iän ja ajankohdan vaikutukset jäävät lähinnä taustatietojen varaan (Mason & Wolfinger 2001). Yksittäinen kyselyaineisto ei kerro, miten vanhemmat vastaajat suhtautuivat huumeisiin nuoruudessaan tai tulevatko nuorempien mielipiteet muuttumaan varttumisen myötä. Siitä on vaikea nähdä myös sitä, miten ajankohdan julkinen keskustelu tai lisääntyneet tiedonsaannin mahdollisuudet ovat vaikuttaneet huumeita koskeviin mielipiteisiin. Käytännössä sukupolvi-, periodi- ja ikävaikutukset sekoittuvat usein toisiinsa. Tämä kohorttitutkimusten niin kutsuttu APC-ongelma (*Age, Period, Cohort*), on akuutti, kun käsittelemme esimerkiksi vastaajien mielipiteitä vuonna 2018. Analyysissämme tarkastelemme sukupolvieroja ennen kaikkea deskriptiivisesti ja tuloksia lukiessa on hyvä muistaa mahdolliset ikä- ja periodivaikutukset. Niiden arviointiin käytämme aineiston ulkopuolisina taustatietoina tutkimussarjan aikaisempia tiedonkeruita, muita tutkimuksia ja ajankohdan julkista huume keskustelua.

Sukupuolvinäkökulma ja huume- kokemukset

Sukupolven käsitettä käytetään kuvaamaan sekä suunnilleen samaan aikaan syntyneitä ihmisryhmää että suvun eri polvia. Ensin mainittu kytkee ihmisen osaksi samankaltaisia kokemuksia ja yhteiskunnallisia oloja ja jälkimmäinen sukulaisuusjärjestelmän jäseneksi (Purhonen 2007). Tästä johtuen yhteiskuntatieteissä puhutaankin yhteiskunnallisesta sukupolvesta ja perhesukupolvesta (Häkkinen 2013).

Yhteiskunnallisen sukupolven kohdalla tärkeänä jaotteluna pidetään eroa massamittaisen ja mannheimilaisen sukupolven välillä. Massasukupolvi viittaa koko kohortin kokoiseen sukupolveen, kun Karl Mannheimilta (1952) ammentava sukupolvinäkökulma ainoastaan tiettyyn kohortista toiminnallaan erottuvaan fraktioon (Virtanen 2001). Tässä artikkelissa (massamittaisen) yhteiskunnallisen sukupolven käsitettä käytetään työkaluna, joka auttaa sijoittamaan eri vuosikymmenillä syntyneiden suomalaisten huumekokemukset tiettyihin yhteiskunnallisiin oloihin ja kokemusmaailmaan. Käytämme siis tiheämpää kappaa kuin Mannheim, jolle sukupolvet ilmentävät yhteiskunnallisia murrosvaiheita ja ovat harvempisyklisiä. Mannheimilainen käsitys istuu kahden huumeaallon malliin, mutta tavoittaa huonommin muutoksen jatkuvuuden (Hakkarainen 2005).

Artikkelissa eri vuosikymmenten yhteiskunnallisten olojen, kulttuurisen kontekstin ja huumekokemusten välisiä kytköksiä tarkastellaan ensisijaisesti aiemman suomalaisen huume- ja sukupolvitutkimuksen kautta (esim. Hakkarainen 1992; Salasuo 2004; Kainulainen ym. 2017). Tekstissä sukupolvista käytetään myös syntymäkohorteille tutkimuskirjallisuudessa annettuja nimekkeitä, kuten X-, Y- ja Z-sukupolvi (s. 1970-, 1980- ja 1990-luvuilla).

Nuoruutta pidetään tärkeänä ikävaiheena sukupolven arvojen, asenteiden ja käytäntöjen muodostumisessa (Virtanen 2001; Purhonen 2007). Nuoruus nähdään aikana, jolloin uusi sukupolvi tulkitsee maailmaa tuoreella kosketuksella ja omista kokemuksistaan käsin. Mannheim (1952) kirjoittaa nuoruudesta herkkänä ikänä, jolloin ihminen alkaa kyseenalaistaa ja reflektoida ympäröivää maailmaa – on ensi kertaa todella läsnä omassa historiallisessa ajassaan ja paikassaan. Tällöin eletystä, nähdystä ja koetusta tulee tärkeä sukupol-

vea läpi elämän yhdistävä sidos. Pierre Bourdieun teorioista ammentavat Ron Eyerman ja Brian S. Turner (1998) korostavat sukupolven merkitystä erityisesti jaettuna kulttuurisena ymmärryksenä, joka sisältää yhteisiä tunteita, asenteita, makuja, tyylejä ja käytäntöjä, joita viestitään tehokkaasti joukkotiedotuksen ja uuden teknologian avulla. Aiempien sukupolvien arvoja, asenteita ja traditioita arvioidaan oman sukupolven kokemusten valossa. Vanhaa hyväksytään ja uusinnetaan, mutta myös kiistetään ja hylätään. (Häkkinen 2013.)

Yli kahdeksallakymmenellä prosentilla kannabista käyttäneistä suomalaisista ensikokeilu ajoittuu ikävuosien 15–24 välille keskiarvon ollessa kahdenkymmen ikävuoden tietämissä (Karjalainen ym. 2020). Huumekokemukset asettuvat siten osaksi nuorisosukupolven maailman tulkittaa, kannanottoa ja kulttuurisen tietoisuuden rakentumista. Tässä prosessissa huumeiden kokeilua ja käyttöä on tulkittu esimerkiksi kapinaksi aiempien sukupolvien arvoja vastaan ja heijastumaksi nuorten arvoissa ja asenteissa tapahtuneista muutoksista (mm. Salasuo 2004).

Huumekokemuksilla on usein paikkansa sukupolvikirjallisuudessa. Esimerkiksi omaa, 1980-luvulla syntyneitä ja Y-sukupolveksi kutsuttua ikäryhmäänsä tutkinut Mikko Piispa kirjoittaa teoksessaan ”Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta” (2018) seuraavasti:

Valintojen ja mahdollisuuksien horisontti on ajoittain näyttäytynyt jopa lohduttoman laajana. Mitä tahansa voisi tehdä, ja siihen on Y-sukupolvelle sisältynyt vihje, että mitä tahansa myös pitäisi tehdä. (...) Ihme ei ole myöskään se, että Y-sukupolvi on ollut eturintamassa kokeilemassa kaikkia mahdollisia markkinoille tulleita huumeita tai ihan laillisinkin keinoin ”investoimassa itseensä” kulutuksen keinoin. Varmaan aika moni Y on kerran jos toisenkin todennut, että ”en halua kuolinvuoteellani katua mitään”. Katuminen ei varmaankaan kohdistuisi sellaiseen, mitä on tehnyt, vaan sellaiseen mikä on jäänyt tekemättä. (Piispa 2018, 35.)

Uusien asioiden kokeileminen ja kielletyn rajojen ylittäminen ei ole vierasta millekään nuorisosukupolvelle, mutta jos Piispaa on uskominen, niin Y-sukupolvelle siitä on muodostunut suorastaan pakottava eetos, jonka perusteella onnistumista myöhemmällä iällä mitataan. Päinvastoin kuin Y-sukupolvi me kirjoittajat, jotka edustamme varhaisempia, 1950- ja 1970-luvuilla syntyneitä nuorisosukupolvia, olemme kuulleet monen ikätoverimme kiittelevän nimenomaan sitä, että ”vaikka kaikenlaista touhuttiin, niin huumeisiin ei onneksi koskettu”. Tulosluvussa selvittäm-

me tarkemmin, miten eri vuosikymmenillä syntyneet sukupolvet erottuvat toisistaan suhteessa huumeiden käyttöön ja huumemielipiteisiin. Sitä ennen kuvaamme tutkimuksen aineiston keruun ja analyysin.

Näin tutkimus tehtiin

Aineistona käytettiin vuoden 2018 syksyllä kerättyä Huumekyselyä, joka on osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen huumeaiheisten väestökyselyiden sarjaa (Karjalainen ym. 2020). Suomalaisen aikuisväestön huumeiden käyttöä, huumeasenteita sekä huumausainepoliittisia mielipiteitä on näissä väestökyselyissä kartoitettu vuodesta 1992 lähtien pääsääntöisesti neljän vuoden välein.

Kohdejoukkona olivat 15–69-vuotiaat suomalaiset. Kyselyä varten väestötietojärjestelmästä poimittiin systemaattisella satunnaisotannalla 7 000 henkilön otos. Jotta huumeiden käytön kannalta aktiivisimmasta väestönosasta saatiin riittävästi vastauksia, tehtiin yliotanta 15–39-vuotiaista. Tilastokeskus keräsi aineiston nimettömänä internet-/postikyselynä, ja se toimitettiin tutkijoille tunnisteettomassa muodossa. Kyselyyn vastasi 3 229 henkilöä, jolloin vastausosuudeksi muodostui 46 prosenttia. Aineisto on kuvattu tarkemmin toisaalla (Karjalainen ym. 2019; Karjalainen ym. 2020).

Syntymäkohortit

Koska Huumekyselyn vastaajat olivat 15–69-vuotiaita vuonna 2018, he olivat syntyneet vuosina 1948–2003. Huumeiden käyttöä ja huumeasenteita tarkasteltiin sukupolvinäkökulmasta, joten analyysiin otettiin mukaan kokonaiset syntymäkohortit: 1950–1959 syntyneet (n = 539), 1960–1969 syntyneet (n = 463), 1970–1979 syntyneet (n = 418), 1980–1989 syntyneet (n = 765) ja 1990–1999 syntyneet (n = 741). Analyysiaineistossa vastaajia oli siis yhteensä 2 926. Joissain kohdin tarkasteltiin myös 2000-luvulla syntyneitä (2000–2003, n = 256). Yliotannan vuoksi nuoremmissa ikäryhmissä vastaajia oli lukumääräisesti enemmän, mutta tämä tasapainotettiin vastaamaan todellisia väestöjakaumia käyttämällä analyysissä painokertoimia. Muut muuttujat esitellään tulosten käsittelyn yhteydessä.

Huumeiden käyttö

Eri huumeiden käyttöä tarkasteltiin ensikokeiluiden kautta. Vastaajilta tiedusteltiin ensimmäisen käyttökerran ikää, joka muutettiin ensikokeilun vuodeksi. Tätä uusien käyttäjien vuosittaisista ilmaantumista tarkasteltiin kumulatiivisesti eli analysoimme, kuinka suuri osuus kustakin kohortista oli kokeillut kyseistä ainetta vuoteen 2018 mennessä.

Huumeiden käytön yleisyyttä selvitettiin tarkastelemalla, kuinka suuri osuus kustakin kohortista oli 1) joskus elämänsä aikana ja 2) viimeksi kuluneen vuoden käyttänyt eri huumeita. Huumeiden käytön yleisyyttä tarkasteltiin myös sukupuolittain. Vastajien oli mahdollista ilmoittaa sukupuolekseen myös muu kuin mies tai nainen. Sukupuoliryhmittäiset tarkastelut oli kuitenkin rajattava miehiin ja naisiin muun sukupuolisten vastaajien vähyyden vuoksi (n = 10).

Tilastollinen analyysi

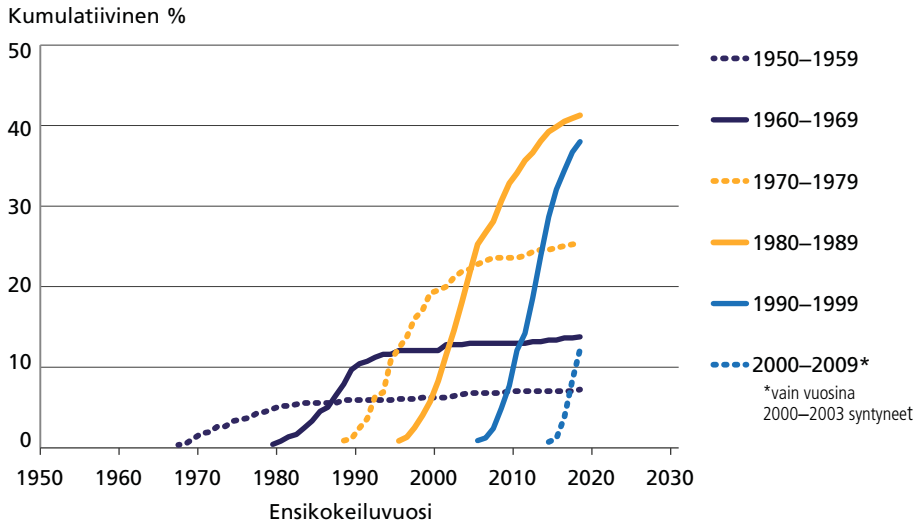
Aineistoa analysoitiin frekvenssijakaumien ja ristiintaulukointien avulla. Nuorten yliotannan lisäksi väestöryhmittäisiä eroja vastausaktiivisuudessa on korjattu painokertoimilla, jotka on muodostettu iän, sukupuolen, koulutusasteen ja aluejakaumien mukaan. Analyysissä käytettiin SAS Enterprise Guide 7.1 -ohjelmistoa.

Tulokset

Kannabiksen käyttö

1940-luvulla syntyneet suuret ikäluokat haastivat perinteiset arvot 1960-luvulla. He olivat keskeisessä roolissa myös niin sanotun ensimmäisen huumeaallon kannalta merkittävässä hippija underground-liikkeissä (Salasuo 2003). Vuoden 2018 Huumekyselyn aineistossa heitä ei kuitenkaan ole mukana kahta vuosikertaa enempää, joten heidät on jätettävä tarkastelun ulkopuolelle. Vanhin kymmenvuotiskohortti, joka sisältyy kattavasti tutkimuksen aineistoon, on 1950-luvulla syntyneet. Kuviossa 1 esitetään ensimmäisen kannabiskokeilun tapahtumisajankohta ikäryhmittäin 1950-luvulla syntyneistä 2000-luvulla syntyneisiin.

Aikaisemmista tutkimuksista tiedetään, että huumeiden käytön prevalenssi ei noussut 1940-luvulla syntyneillä 2–3:a prosenttia korkeammalle (Hakkarainen & Metso 2003). Sukupolven radikalismi ja kapinointi loivat kuitenkin otollisen maa-

Kuvio 1. Kannabiksen ensikokeilujen ajoittuminen syntymäkohorteittain.

perän vähän nuorempien, 1950-luvulla syntyneiden kannabiskiinnostukselle ja muille tajunnallisille kokeiluille (Salasuo 2003). 1960-luvun jälkipuoliskolla käynnistynyt ensimmäinen huumeaalto levisikin nimenomaan heidän keskuudessaan. Uusia kannabiksen kokeilijoita tuli läpi koko 1970-luvun, mutta 1980-luvun alun jälkeen enää harva 50-lukulainen innostui ensikokeiluihin. Sukupolven miehistä kannabiskokemuksistaan raportoi 11 prosenttia ja naisista 5 prosenttia.

Tämän jälkeen kannabiksen yleisyys näyttää lähes kaksinkertaistuvan siirryttäessä kohortista toiseen niin, että 1960-luvulla syntyneillä se oli 14 prosenttia (miehillä 19 %, naisilla 9 %), 1970-luvulla syntyneillä 26 prosenttia (miehillä 30 %, naisilla 21 %) ja 1980-luvulla syntyneillä 42 prosenttia (miehillä 46 %, naisilla 37 %). Sukupolvittain katsoen kehitys muistuttaa enemmän jatkuvasti nousevaa portaikkoo kuin kahta erillistä aaltoa.

1990-luvulla syntyneellä Z-sukupolvella prevalenssi oli liki samalla tasolla (39 %, miehillä 43 %, naisilla 34 %) kuin edeltävällä Y-sukupolvella. Sukupolvien kehityskäyrät kuviossa 1 ovat muodoltaan hyvin samankaltaisia. Uusia kokeilijoita tulee tiettyyn aikaan ja tiettyssä ikävaiheessa, mutta sitten virta tyrehtyy. Ensikokeilut yli 30-vuotiaana ovat harvinaisia, vaikka jonkin verran niitä 1970- ja 1980-luvulla syntyneillä esiintyykin. Kun Z-sukupolven edustajat olivat vuonna 2018 iältään 19–28-vuotiaita, niin heidän kohdallaan kokeilijoiden osuuden voidaan ennakoida vielä jonkin verran lisääntyvän, tuskin kuitenkaan enää

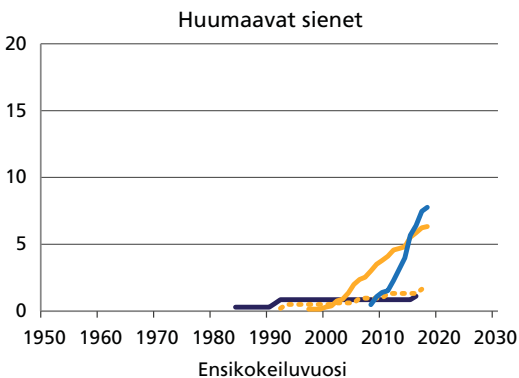
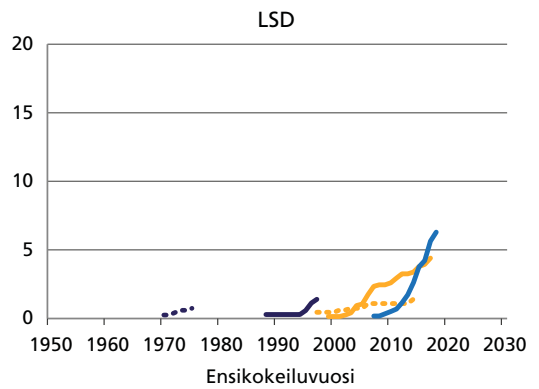
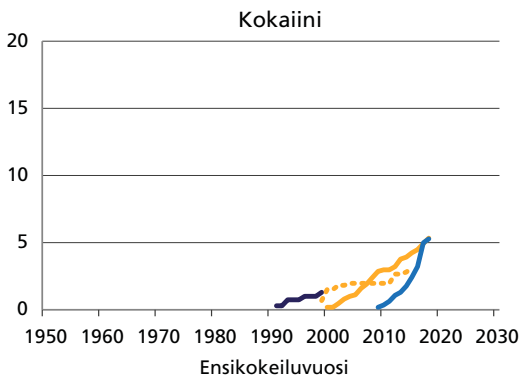
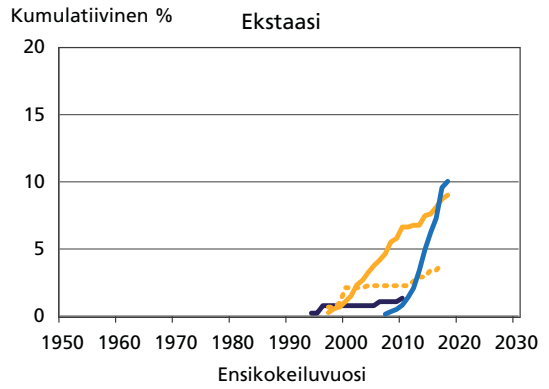
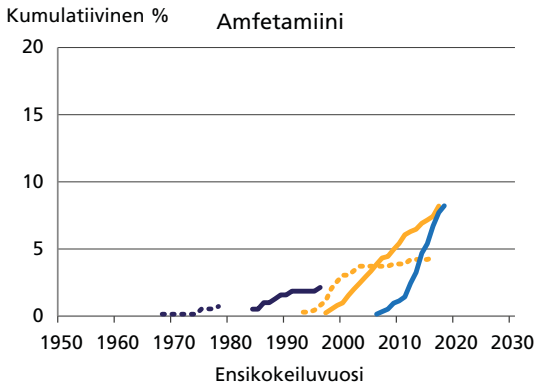
neljälle edelliselle sukupolvelle tyypillisen porrasmallin mukaisesti.

Tulevaisuuden kannalta mielenkiintoinen kysymys on se, miten kehitys tulee kulkemaan 2000-luvulla syntyneillä. Tutkimusaineistossa nuorimmasta sukupolvesta on mukana neljä vuosikertaa (15–18-vuotiaat), ja hekin ovat vasta lähestymässä aktiivisinta kokeiluikää. Kannabiksen yleisyys (13 %, pojilla 12 %, tytöillä 14 %) on kuitenkin jo liki samalla tasolla kuin 1960-luvulla syntyneellä kohortilla ja suunta jyrkästi ylöspäin. Myös koululaistutkimukset viittaavat kannabiksen käytön lisääntymiseen (Raitasalo & Härkönen 2019). Koska 2000-luvulla syntyneiden sukupolvi ei ole edustavuudeltaan vertailukelpoinen muiden kohorttien kanssa, suljemme sen jatkotarkastelujen ulkopuolelle.

Muut aineet

Kuviossa 2 kuvaamme eri kohorttien kokemuksia muista aineista kuin kannabiksesta. Yleinen malli on samankaltainen. Ensikokeilut rajoittuvat pääosin nuoruusvuosiin, ja myöhemmät sukupolvet ylittävät edellisten yleisyytason. Käyttökokemusten yleisyys jää kuitenkin kauaksi siitä, mitä se on kannabiksen kohdalla.

Huumeiden käytön leviäminen 50-luvulla syntyneiden nuorten keskuuteen ei rajoittunut ainoastaan kannabiskokeiluihin, vaan kansainväliseen tapaan myös psykedeeliset kokeilut kiinnostivat pientä joukkoa nuoria (Salasuo 2003). LSD:n lisäksi jotkut kokeilivat amfetamiinia. Muut huu-

- 1950–1959
- 1960–1969
- 1970–1979
- 1980–1989
- 1990–1999

Kuvio 2. Amfetamiinin, ekstaasin, kokaiinin, LSD:n ja huumaavien sienien ensikokeilujen ajoittumisen syntymäkohorteittain.

meet näyttävät jääneen tälle sukupolvelle aika lailla tuntemattomiksi.

Sukupolvet Y ja Z erottuvat vanhemmista ikäkohorteista omalle tasolleen kuvion 2 jokaisessa kuvassa. Esimerkiksi amfetamiinin prevalenssi on kasvanut Y-sukupolvella (8 %, miehillä 12 %, naisilla 4 %) ja Z-sukupolvella (8 %, miehillä 11 %, naisilla 6 %) kaksinkertaiseksi 1970-luvulla syntyneisiin verrattuna. Sama pätee ekstaasiin, jota yksi kymmenestä Y-sukupolvesta (miehistä 12 %, nai-

sista 6 %) ja Z-sukupolvesta (miehistä 13 %, naisista 7 %) ilmoitti ainakin joskus elämässään kokeilleensa. LSD:n (Y = 4 %, Z = 6 %) ja huumaavien sienien (Y = 6 %, Z = 8 %) käyttökokemukset olivat jonkin verran harvinaisempia, mutta ero aikaisempiin sukupolviin oli tässä vieläkin suurempi. X-sukupolvella kokemukset LSD:n ja sienien tapaisista psykedeeelisistä aineista eivät olleet suosittuja, mutta juhlimiseen paremmin sopivien amfetamiinin (4 %), ekstaasin (5 %) ja kokaiinin

(3 %) käyttöä esiintyi jonkin verran. Kuten kuvioista nähdään, ekstaasin ja kokaiinin käyttöä alkoi esiintyä Suomessa vasta 1990-luvulla. Kaksi vanhinta ikäryhmää olivat silloin jo entisiä nuoria, ja heillä kokemukset niistä jäivät vähäisiksi.

Yksi silmiinpistävä kehityspiirre on, että nuoremmissa vastaajilla kokeiltujen aineiden reper-tuaari on suurempi kuin vanhemmilla ikäluokilla. Taulukosta 1 nähdään, että kuviossa 2 esitettyjen aineiden lisäksi nuorimmilla ikäkohorteilla on korkeimmat prevalenssiluvut myös metamfetamiinin, buprenorfiinin, muiden opioidien ja muuntohuumeiden (GHB, GBL, synteettiset katinonit ja synteettiset kannabinoidit) kohdalla. Y- ja Z-sukupolviin kuuluvista vastaajista joka kymmenes kertoi kokeilleensa tai käyttäneensä vähintäänkin kolmea eri huumausainetta, kun vastaava luku 1970-luvulla syntyneillä X-sukupolven edustajilla oli 5 prosenttia, 1960-luvulla syntyneillä 2 prosenttia ja 1950-luvulla syntyneillä puoli prosenttia. Samansuuntainen sukupolvittainen piirre näkyy huumeiden, alkoholin ja/tai lääkeaineiden samanaikaisessa käytössä (sekäkäytössä). Y- ja Z-sukupolvesta noin neljännes (Y = 24 %, Z = 27 %) kertoi joskus tapahtuneesta sekäkäytöstä, kun vastaava osuus oli 50-luvulla syntyneillä 5 prosenttia, 60-luvulla syntyneillä 9 prosenttia ja X-sukupolvella 20 prosenttia. Noin joka kymmenes Y ja Z kertoi käyttäneensä vähintään kahta eri ainetta samanaikaisesti viimeksi kuluneen vuoden aikana.

Huumeiden käytölle tyypillistä on, että suurimmalla osalla se rajoittuu joihinkin harvoihin kokeilukertoihin tai tiettyyn elämänvaiheeseen. Yllättävää ei siten ole, että kohorttien välillä on suuret erot huumeiden käytössä viimeksi kuluneen vuoden aikana. Kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä käyttö on joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta loppunut ehkä jo kauan aikaa sitten. Nuoremmissa kohorteissa viimeaikaista käyttöä sen sijaan esiintyy, ja korkeimmillaan se on kaikkein nuorimmilla. 1990-luvulla syntyneistä miehistä 25 prosenttia ja naisista 12 prosenttia raportoi viimeksi kuluneen vuoden aikaisesta käytöstä. Y-sukupolven kohdalla sitä vastoin voidaan ehkä puhua jo suurimman käyttökiinnostuksen hii-pumisesta.

Lääkkeiden väärinkäyttöä ei tässä tarkastella esikokeilujen mukaan, mutta käytön elinikäisprevalenssi osoittaa siinä samankaltaisia sukupolvitaisia eroja kuin huumausaineiden käytössä. Vanhimmalla sukupolvella kokemukset ovat vähäisiä

(2 %). Sen jälkeen ne yleistyvät ollen Z-sukupolvella 12 prosenttia.

Juomatavat sen sijaan poikkeavat selkeästi tästä mallista. Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin, kuinka usein he nauttivat vähintään neljä annosta (naiset) taikka kuusi annosta (miehet) yhdellä juomiskerralla. Tätä pidetään humalakulutuksen indikaattorina. Toisin kuin huumeiden käyttö viikoittainen humalajuominen oli vähäisintä Y-sukupolvella ja tavallisinta vanhimmissa ikäryhmissä. 1950-luvulla ja 1960-luvulla syntyneistä vastaajista lähes joka viides raportoi viikoittaisesta humalajuomisesta. Nuorempia sukupolvia luonnehti siten vanhempia sukupolvia kriittisempi suhtautuminen humalajuomiseen, mutta positiivisempi suhtautuminen huumeiden käyttöön.

Huumeiden hankinta

Huumeiden käytöstä suurin osa on luonteeltaan uteliaisuudesta tapahtuvaa kokeilua tai tiettyihin tilanteisiin liittyvää satunnaista käyttöä. Tämän takia huumeiden omaehtoinen hankkiminen on kavereiden tarjoamista vähäisempää. Esimerkiksi kannabista viimeksi kuluneen vuoden aikana käyttäneistä yli kuusikymmentä prosenttia kertoo saaneensa sen aina tai useimmiten jonkun toisen tarjoamana (Hakkarainen & Karjalainen 2017).

Vuoden 2018 tutkimuksessa olimme kiinnostuneita erityisesti uuden teknologian roolista aineiden hankinnassa ja lisäsimme lomakkeelle tätä koskevia vastausvaihtoehtoja (Karjalainen ym. 2020). Kysymys esitettiin vain niille vastaajille, joilla oli huumeiden käyttökokemuksia viimeksi kuluneiden 12 kuukauden ajalta. Kahdessa vanhimmassa syntymäkohortissa tällaisia henkilöitä oli niin vähän, ettei heidän hankintatapojaan ole mielekästä tarkastella. Muiden sukupolvien osalta tavallisinta oli hankkia käytetyt aineet ystäviltä (ks. liitetaulukko 1, www.julkari.fi). Noin 80 prosenttia vastaajista kertoi menettelevänsä näin aina tai useimmiten.

Uuden viestintäteknologian tarjoamista välineistä (esim. darknet-kauppapaikka tai -kanava, avoin verkko, WhatsApp) salattu, anonyymien asiointien mahdollistava darknet oli selkeästi suosituin, mutta sitäkin hyödynsi lähinnä vain kaksi nuorinta ikäryhmää. Tutuin se oli 1990-luvulla syntyneelle Z-sukupolvelle, joista joka kymmenes (11 %) viimeisen vuoden aikana huumeita käyttänyt vastaaja kertoi hankkineensa aineensa aina tai useimmiten darknetistä. Ainakin joskus siellä kertoi asioi-

Taulukko 1. Eri aineiden kokeilun tai käytön osuudet syntymäkohorteittain suomalaisessa väestössä vuonna 2018, %

	1950–1959 (n = 539)	1960–1969 (n = 463)	1970–1979 (n = 418)	1980–1989 (n = 765)	1990–1999 (n = 741)
Käyttänyt joskus elämän aikana					
Kannabis	8	14	26	42	39
Ekstaasi	0	1	5	9	10
Amfetamiini	1	2	4	8	8
Kokaiini	0	2	3	5	5
Huumaavat sienet	0	1	2	6	8
LSD	1	1	2	4	6
Metamfetamiini	0	1	2	3	4
Heroiini	0	1	1	1	0
Buprenorfiini	0	1	2	2	3
Metadoni	0	0	0	0	1
Muut opioidit (esim. tramadoli, fentanyl, kodeiini, oksikodoni, morfiini)	0	1	2	4	5
GHB tai GBL	0	1	1	2	2
Synteettiset katinonit	0	0	1	1	1
Synteettiset kannabinoidit	0	0	0	1	2
Dopingaineet	0	1	2	1	2
Joskus elämän aikana kokeiltujen eri huumeiden lukumäärä					
0	92	86	74	58	61
1	7	11	18	27	24
2	1	1	2	5	4
3 tai enemmän	1	2	5	10	10
Käyttänyt jotain huumetta					
Viimeisen 12 kk aikana	1	1	6	13	19
Käyttänyt vähintään kahta eri ainetta samanaikaisesti*					
Ei koskaan	95	91	80	76	73
Joskus, mutta ei viimeisen 12 kk aikana	4	7	15	15	16
Viimeisen 12 kk aikana	1	2	5	9	11
Lääkkeiden väärinkäyttö					
Joskus elinaikana	2	4	6	11	12
Runsas kertajuominen (naiset ≥ 4 annosta, miehet ≥ 6 annosta alkoholia kerralla)					
Vähintään viikoittain	17	19	11	8	10

*esim. alkoholia ja lääkkeitä, huumeita ja alkoholia, kahta eri huumetta/lääkettä

neensa kolmasosa (31 %). Vastaavat luvut Y-sukupuolulla (2 % ja 9 %) olivat selvästi pienemmät. Darknetistä huumehankintojaan näyttäisivät siis tekevän ennen kaikkea sukupolvet, jotka jo pienestä pitäen ovat tottuneet soveltamaan digitaalista tieto- ja viestintäteknologiaa omiin tarpeisiinsa. Kuten huumeekokeilut myös hankintatavat kiinnittyvät oman aikakautensa sosiaalisiin käytänteisiin.

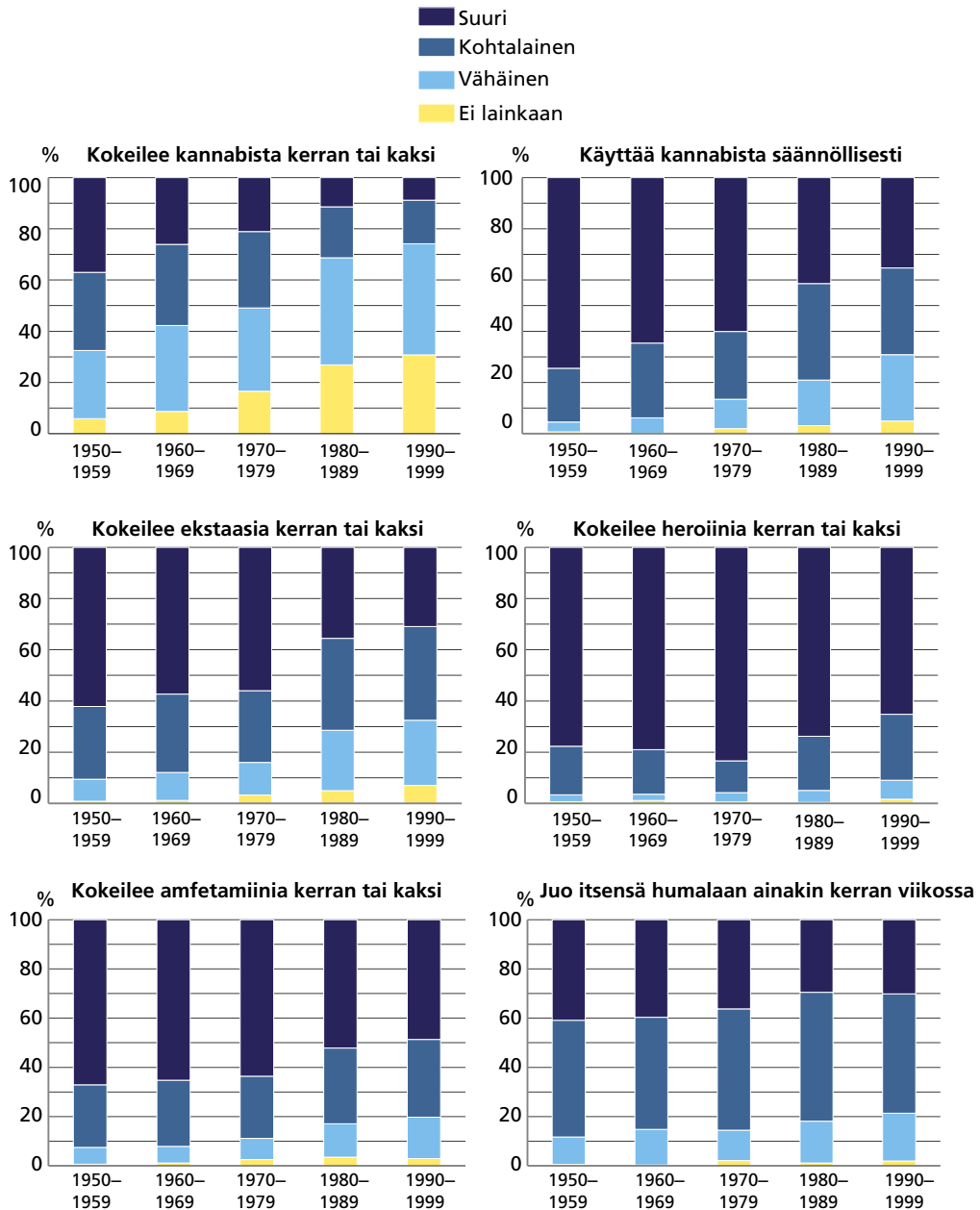
Mielipiteet huumeista ja huume politiikasta

Omat kokemukset ja huumeiden käyttäjien tunteminen vaikuttavat ihmisten käsityksiin huumeista ja huume politiikasta. Niillä, joilla ei ole mitään henkilökohtaista kontaktia huumeiden käyttöön, on yleensä tiukemmat asenteet, kun taas oma käyttökokemus ja sen lisäksi myös pelkkä käyttäjien tunteminen omasta lähipiiristä pyörittävät

asenteita ja mielipiteitä vapaamielisempään suuntaan (Hakkarainen 1996). Siitä, että henkilöllä on vapaamielisiä huumemielipiteitä, ei siis voi päätellä, että hän olisi itsekin käyttäjä. Sen lisäksi että nuoremmilla sukupolvilla on vanhempia sukupolvia enemmän omakohtaisia huumekokemuksia, he myös useammin tuntevat huumeita käyttäneitä tai käytäviä ihmisiä lähipiiristään. 1950-lu-

vulla syntyneistä 23 prosenttia ilmoitti tuntevan- sa henkilökohtaisesti jonkun huumeiden käyttäjän, kun vastaava osuus Y-sukupolvella oli 58 ja Z-sukupolvella 64 prosenttia.

Oman käyttökokemuksen ja käyttäjien tuntemisen lisäksi mielipiteisiin vaikuttavat ikä- ja perioditekijät. Nuoruudessaan henkilöllä saattaa olla radikaalimpia käsityksiä kuin varttuneemmalla

Kuvio 3. Riskikäsitykset syntymäkohorteittain suomalaisessa väestössä vuonna 2018: Kuinka suuri terveydellinen tai muu riski aiheutuu, jos...

iällä ja ajankohdan yhteiskunnallinen ilmapiiri ja mediajulkisuus voivat muokata mielipiteitä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kannabiksen laillistamisen kannatus lisääntyi 2000-luvulla koko väestössä iästä ja kohortista riippumatta (Campbell ym. 2017). Nämä seikat on hyvä pitää mielessä, kun tarkastelemme vuonna 2018 ilmaistuja mielipiteitä. Kuvio 3 kertoo, kuinka eri sukupolvet suhtautuvat kannabiksen, ekstaasin, amfetamiinin ja heroinin kokeilun riskeihin sekä kannabiksen säännölliseen käyttöön ja viikoittaiseen humalajuomiseen.

Erot sukupolvien välillä ovat suurimmat suhtautumisessa kannabikseen. Kahden nuorimman sukupolven vastaajista noin kaksi kolmasosaa oli sitä mieltä, että kannabiksen kokeilu kerran tai kaksi sisältää korkeintaan vähäisen riskin. 1970-luvulla syntyneestä X-sukupolvesta näin ajatteli puolet ja 50-luvulla syntyneillä osuus jäi yhteen kolmasosaan. Miehillä riskejä vähäisinä pitäneiden osuudet olivat noin 15 prosenttiyksikköä naisia korkeammat. Esimerkiksi Z-sukupolven miehistä 80 prosenttia piti kannabiksen kokeilun riskejä vähäisinä, kun ikäryhmän naisista näin ajatteli reilut 60 prosenttia.

Suhtautuminen muiden huumausaineiden kokeiluun oli huomattavasti varovaisempaa, vaikka vastaajat tekivät erottelua niiden välille. Y- ja Z-sukupolvien vastaajista ekstaasin kokeilua piti korkeintaan vähäisenä riskinä noin 30 prosenttia, amfetamiinin kokeilua noin 20 prosenttia ja heroinin kokeilua alle 10 prosenttia. Vanhemmissa ikäryhmissä suhtautuminen oli tätäkin varauksellisempaa. 1950- ja 1960-luvulla syntyneistä vastaajista 90 prosenttia katsoi, että ekstaasin kokeilu sisältää vähintään kohtalaisen terveydellisen tai muun riskin. Heroinin kokeilua pidettiin suurena riskinä sukupolvesta ja sukupuolesta riippumatta.

Säännöllisen humalajuomisen (juo itsensä humalaan ainakin kerran viikossa) riskejä vastaajat pitivät yleisesti suurina tai ainakin kohtalaisina. Miehistä tosin noin joka viides piti riskejä korkeintaan vähäisinä, kun naisilla näin ajattelevien osuus vaihteli sukupolvittain neljästä neljääntoista prosenttiin. Suhtautuminen kannabiksen säännölliseen käyttöön oli selvästi kriittisempää kuin suhtautuminen sen kokeiluun. Myönteisimmin asennoitui Z-sukupolvi, jonka miehistä 40 prosenttia, naisista liki 20 prosenttia arvioi kannabiksen säännöllisen käytön riskit vähäisiksi.

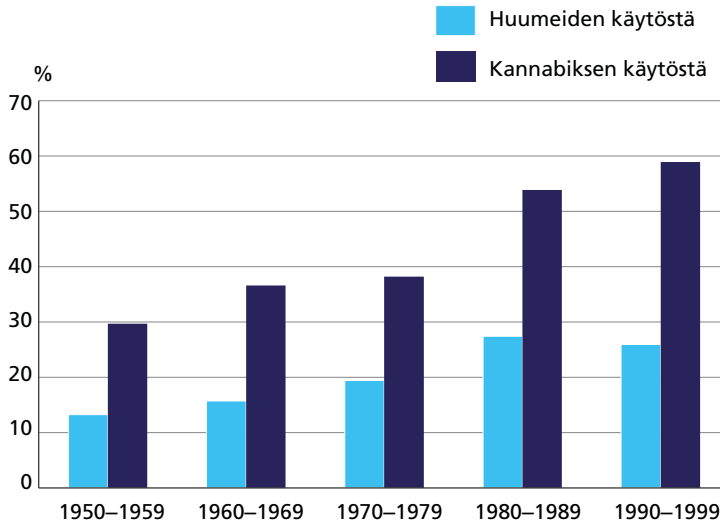
Sukupolvierot olivat selkeitä myös huumausainepoliittisissa mielipiteissä. Kuvio 4 sisältää vas-

tausjakaumat kahteen kysymykseen. Yhdessä tiedusteltiin vastaajien kantaa siihen, tuleeko huumeiden käytöstä rangaista. Kysymys koski siis erittelemättä kaikkia huumausaineita. Toisessa kysymyksessä selvitettiin erikseen suhtautumista kannabiksen käytön rangaistavuuteen. Kuviossa esitetään sukupolvikohtaiset jakaumat niiden osuudesta, jotka olivat sitä mieltä, että näistä teoista ei tulisi rangaista.

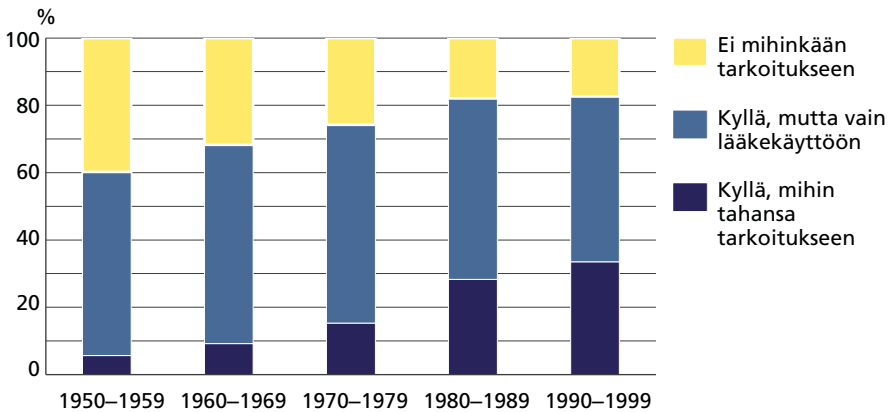
Huomattavasti suurempi joukko jättäisi kannabiksen käytön rankaisematta kuin luopuisi rankaisemisesta kaikkien huumeiden kohdalla. Nuorempien kohorttien suhtautuminen oli liberaalimpaa kuin vanhempien. Z-sukupolvesta liki 60 prosenttia (66 % miehistä, 51 % naisista) ei rankaisisi kannabiksen käytöstä ja Y-sukupolvestakin tätä mieltä oli yli puolet vastaajista (62 % miehistä, 46 % naisista). Vanhemmissa ikäryhmissä rangaistuksista luopumisen kannatus vaihteli 30 ja 40 prosentin välillä, ja näissäkin kohorteissa miehet olivat jonkin verran naisia sallivampia. Minkä tahansa huumeen käytön rankaisemisesta luopuisi vajaa 30 prosenttia Y- ja Z-sukupolvista ja alle 20 prosenttia muiden sukupolvien vastaajista. Tässäkin miehet olivat sallivampia kuin naiset eron ollessa noin kymmenen prosenttiyksikköä.

Kannabis on yhteiskunnallisena kysymyksenä erityinen johtuen muun muassa sen lääkekäytön levinneisyydestä sekä Kanadassa, Uruguayssa ja useissa Yhdysvaltain osavaltioissa tehdyistä laillistamisratkaisuksista (Hakkarainen & Karjalainen 2017). Tämän vuoksi tiedustelimme vastaajilta mielipiteitä siitä, pitäisikö Suomessa voida hankkia kannabista laillisesti. Vastausvaihtoehdot olivat: ei mihinkään tarkoitukseen; kyllä, mutta vain lääkekäyttöön; kyllä, mihin tahansa tarkoitukseen (kuvio 5).

Ei ole yllättävää, että tässäkin nuorimmat kohortit erosivat selvästi vanhemmista. Y- ja Z-sukupolvissa vastaajista vain vajaat 20 prosenttia oli sitä mieltä, että kannabista ei tulisi voida hankkia laillisesti mihinkään tarkoitukseen. Z-sukupolven vastaajista 34 prosenttia (46 % miehistä ja 20 % naisista) kannatti kannabiksen laillistamista mihin tahansa tarkoitukseen ja 49 prosenttia (39 % miehistä ja 60 % naisista) olisi rajoittanut laillistamisen lääkekäyttöön. Y-sukupolvessa täyttä laillistamista kannatti 28 prosenttia (40 % miehistä ja 17 % naisista) ja lääkekannabista 54 prosenttia (45 % miehistä ja 63 % naisista). Kolme neljästä 1970-luvulla syntyneestäkin kannatti kannabiksen jonkinasteista laillista saatavuutta. Sen jälkeen

Kuvio 4. Suhtautuminen käytön rangaistavuuteen syntymäkohorteittain suomalaisessa väestössä vuonna 2018: niiden osuudet, joiden mielestä 1) huumeiden käytöstä tai 2) kannabiksen käytöstä ei tulisi rangaista, %.

Kuvio 5. Mielipiteet kannabiksen laillisesta saatavuudesta syntymäkohorteittain suomalaisessa väestössä vuonna 2018, %.

osuus pienenee, mutta ylittää vanhimmassakin kohortissa 60 prosenttiin. Vaikka kannabiksen laillistamisen kannattaminen mihin tahansa tarkoitukseen oli kolmessa vanhimmassa kohortissa selvästi vähäisempää kuin kahdella nuorimmalla ikäryhmällä, niin laillisen saatavuuden totaalikielto jäi vähemmistöön kaiken ikäisillä vastaajilla.

Huumetrendit, sukupolvet ja muutos

Artikkelin sukupolvitarkastelu tavoittaa huume-kokeilut ja huumeita koskevat mielipiteet erilaisin mekanismein. Väestökyselyn vastaajien voi olettaa muistavan melko tarkasti ensimmäisten huume-kokeilujen ja käytön ajoittumisen tiettyyn ikä- ja nuoruusvaiheeseen. Niitä on siten perusteltua tarkastella tiettyihin nuoruuden vuosikym-

meniin liittyvinä kokemuksina. Sen sijaan vastaajien suhtautuminen huumeisiin ja kontrollipoliittikkaan on muovautunut läpi elämänkulun. Mielipiteiden voidaan katsoa heijastelevan nuoruudessa omaksuttuja käsityksiä, mutta yhtä lailla ne kertovat tietyn kohortin suhtautumisesta huumeisiin siinä yhteiskunnallisessa tilanteessa ja ilmapiirissä, missä vastaajat olivat vuonna 2018. Ikä-, periodi- ja kohorttivaikutusten tarkemman erittelyn rajallisuus tämänkaltaisella aineistolla on yksi tutkimuksen rajoituksista. Toiseksi on hyvä tiedostaa, että huono-osaiset ongelmakäyttäjät jäävät väestöaineistoissa aliedustetuiksi jo otosvaiheessa, kun laitoksissa asuvat ja vailla vakituista asuntoa olevat jätetään poiminnan ulkopuolelle.

Nuorisokulttuuriset virtaukset ovat muokanneet kokeilun ja käytön kulttuurisia raameja ja heijastuneet eri sukupolvien tapoihin antaa käytölle merkityksiä. 1950-luvulla syntyneiden sukupolvelle keskeisen merkityserustan tarjosi 1960-luvun nuorten poliittinen ja kulttuurinen protestiliike (Partanen 2002). Kannabiskokeiluista tuli yksi oman aikansa sukupolvikokemuksista. 1960-luvulla länsimaisen kulttuuripiirin yli pyyhkinyt ensimmäinen huumeaalto nosti huumeet julkiseen tietoisuuteen ja yhteiskunnallisen huolen kohteeksi, mutta Suomessa kyse oli yleisyydeltään varsin pienestä ja lähinnä kaupunkiin rajoituneesta ilmiöstä. (Salasuo 2003.)

Vuoden 1972 huumausainelaki ja sen tiimoilta käyty julkinen keskustelu loivat perustan huumepelelle, joka sävytti useamman sukupolven kokemuksia. Ilmapiiriä luonnehti yksi virallinen totuus: huumeet ovat vihollinen, jota vastaan yhteiskunnan tulee taistella kaikin keinoin (Christie & Bruun 1986). Kielloista, peloista ja paheksunnasta huolimatta huumekokemuksilla oli paikansa 1980- ja 1990-lukujen nuorisokulttuureissa (Hakkarainen 1992). Käyttö kiinnittyi niin punk- ja reggaekulttuureihin kuin nuoriin nousukkaisiin juppeihin. Oman sosiaalisen maailmansa muodosti huumeongelmaisten ryhmä, joka stigmatisoituneena kamppaili yhteiskunnan marginaalissa riippuvuuden ja huono-osaisuuden kanssa (Kainulainen ym. 2017).

Jos huumesuhteiden ilmaukset olivat marginaalisia nuorisokulttuurien merkitysmaailmoissa 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla, tilanne muuttui lähestyttäessä uutta vuosituhatta. Isossa-Britanniassa ja Manner-Euroopassa oli jo 1980-luvun lopulla syntynyt uudenlainen elektronisen musiikin sävyttämä nuorten juhlimiskulttuuri, missä

ekstaasia, amfetamiinia ja erilaisia muuntohuumeita hyödynnettiin tanssikokemuksen tehostamiseen. 1990-luvulla siitä kasvoi globaali trendi. Vaikka Suomessa hylätyt varastohallit eivät täyttyneet konemusiikin tahtiin tanssivista nuorisomasoista, vapaamielisempi suhtautuminen huumeisiin levisi vuosituhannen taitteessa myös tänne. X-sukupolvi oli siinä edelläkävijä. (Salasuo 2004.)

1980-luvulla syntynyt Y-sukupolvi näyttää huumesuhteen murrossukupolvelta. Huumeisiin liittyvät kulttuuriset ilmaukset ja yhteydet moninaistuvat ja yleistyvät. Tämä sukupolvi ei enää näe huumekokemuksia leimaavana yleisenä pahana (vrt. Partanen 2002). Sukupolven suhde huumeisiin rakentuu itsenäisesti, ei niinkään aiemmilta sukupolvilta perittyä tai asettua jotakin vastaan. Erityisyys näkyy myös siinä, että Y-sukupolvi suhtautuu säännölliseen humalajuomiseen kaikista pidättyvimmin. Murrosta on edesauttanut digitaalisen teknologian leviäminen, jonka myötä Y-sukupolvi on verkottunut osaksi kansainvälistä nuorisokulttuuria ja rakentanut suhteensa huumeisiin ennennäkemättömästä määrästä tietoa ja näkemyksiä. Piispan (2018) mukaan Y-sukupolvea luonnehtii tietotulva sekä valintojen ja mahdollisuuksien paljous. Hänen listansa sukupolven avainsanoiksi – yksilöllisyys, yltäkylläisyys, portfolio, kaupunki, kännykkä, 9/11, MM 95, kannabis ja tulevaisuus – kuvastaa ikäkohortin kokemusmaailman ja sen rakennetekijöiden moniaineksisuutta.

Maaillistuminen, digitalisoituminen ja kulttuurin pirstaloituminen luonnehtivat myös 1990-luvulla syntyneen Z-sukupolven huumesuhdetta. Huumeille annetut merkitykset ovat rakentuneet kasvokkaisen vertaisyhteisön ohella globaaleissa verkostoissa ja internetin sivustoilla. Kokeilun ja käytön kulttuurisia kehyksiä on hankala paikantaa, sillä ne eivät kiinnity aiempien sukupolvien tavoin tiettyihin nuorisokulttuuriin virtauksiin tai tyyliin. Osaltaan tähän on vaikuttanut huumekaupan siirtyminen darknetin kaltaisiin digitaalisiin kauppapaikkoihin, missä kuka tahansa voi hankkia huumeita ilman, että tuntee oikeita ihmisiä tai liikkuu oikeissa ”piireissä”. Tätä hyödyntävät eniten juuri Z-sukupolven vastaajat.

Nuoremmat sukupolvet, erityisesti Y ja Z, pitävät huumeiden kokeilun ja käytön riskejä vähäisempinä kuin vanhemmat ikäkohortit. Ero on selkein kannabiksen kohdalla, mutta näkyy myös suhtautumisessa ekstaasiin. Tutkimussarjan aikaisemmista mittauksista voidaan yleisesti todeta

ikäryhmän riskikäsitusten pysyvän jokseenkin entisenlaisina iän karttumisen myötä paitsi siirryttäessä nuoruudesta (alle 24-vuotiaat) nuoreen aikuisuuteen (25–34-vuotiaat), missä ne näyttäisivät lientyvän entisestään (Karjalainen ym. 2020, 99–100). Tämän tarkempi selvittäminen vaatisi kuitenkin toisenlaisen tutkimusasetelman. Joka tapauksessa riskikäsitukset ovat yhteydessä omien ja tuttavapiirin huumekokemusten yleisyyteen. Tämä asettaa haasteita huumevalistukselle ja ehkäisevälle päihdetyölle. Niiden tulisi pystyä kommunikoimaan uskottavasti paitsi henkilön myös hänen vertaistensa sekä internetin keskustelupalstojen ja sosiaalisen median jakaman informaation kanssa.

Kannabis on mielipideilmastossa ”piikkipaikalla”. Enemmistö kahden nuorimman sukupolven vastaajista poistaisi sen käytön rangaistavuuden, ja vanhemmissakin ikäryhmissä huomattava osa vastaajista ajattelee näin. Vaikka kannabiksen laillistamisen kannatus on selvästi tätä heikompa, valtaosa kaikista vastaajista sallisi jonkinasteisen laillisen saatavuuden, erityisesti lääkekäyttöön. Tässä – kuten riskikäsitusten lientymisessäkin – todennäköisesti heijastuu aikakauden vilkas julkinen keskustelu ja politiikan muutokset maailmalla (Hakkarainen & Karjalainen 2017). Kannabiksen käytön, pienimuotoisen hallussapidon ja kotikasvatuksen dekriminialisointia esittävän kansalaisaloitteen saavuttama tuki ja eteneminen ensimmäistä kertaa eduskuntakäsittelyyn on konkreettinen suomalainen esimerkki muutospaineista.

Mikko Piispan (2018, 35) teoksessa huumekekoilujen yleistymisen näyttäyty Y-sukupolvelle hyväksyttynä ja tavoiteltavana oman kokemusmaailman kartuttamisena. Samalla on kuitenkin muistettava asian kääntöpuoli. Tutkimuksista tiedetään, että kun päihteiden käyttö lisääntyy, lisääntyvät yleensä myös päihteiden käytön haitat. Kaikki eivät jätä käyttöä kokeiluihin tai onnistu hallitsemaan sitä muilla tavoin. Huumemarkkinoiden muutoksen myötä kannabiksen lisäksi myös amfetamiinien, opioidien ja monien muidenkin aineiden käyttö on lisääntynyt. Nuorimmat sukupolvet näyttävät olevan myös aikaisempaa halukkaampia kokeilemaan useampia erilaisia huumeaineita ja käyttämään niitä yhdessä alkoholin ja lääkeaineiden kanssa. Nämä muutokset

saattavat jo näkyä vuonna 2018 todetussa huume-kuolemien määrän huomattavassa kasvussa, josta suurin osa koski nuoria ikäryhmiä (SVT 2019).

Lopuksi

Huumeiden käytön kehityksen tarkastelu sukupolvinäkökulmasta nakertaa aalto-metaforaa. Pikemmin kuin kahdesta eriaikaisesta aallosta kysymys näyttäisi olevan portaittaisesta käytön lisääntymisestä. Kannabiksen kokeilijoiden määrä kasvaa 1950-luvulla syntyneistä Y-sukupolveen saakka lähes eksponentiaalisesti. Jatkossa askelmavälit varmasti lyhenevät. Vaikka uusien kokeilijoiden määrä Z-sukupolvessa todennäköisesti vielä jonkin verran lisääntyy, se ei tule yltämään lähellekään kahdeksaakymmentä prosenttia, mitä edeltävä kehitysmalli edellyttäisi.

2000-luvulla syntyneiden ja vasta varttumassa olevan sukupolven kohdalla tulevasta kehityksestä on vaikeampi sanoa mitään varmaa, mutta katsaus Euroopan muiden maiden lukuihin tarjoaa yhden näkökulman. Viimeksi kuluneen vuoden aikainen kannabiksen käyttö on suomalaisilla nuorilla aikuisilla aivan Euroopan kärkimaiden eli Ranskan, Tsekin ja Espanjan tuntumassa (European Drug Report 2019; Karjalainen ym. 2020). Näissä maissa kehitys on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut kuitenkin varsin stabiilia ja pikemminkin laskevaa kuin nousevaa. Tämä saattaisi viitata siihen, että meilläkin ehkä ollaan jo saavuttamassa yleistymiskehityksen jonkinlainen kylläytymispiste. Mene ja tiedä. Mutta vaikka jatkuvasti nouseva trendi olisikin jo taantumassa, on mahdollista, että huumeita joskus elämässään kokeilevien osuus tulee myös uusissa ja varttuvissa syntymäkohorteissa yltämään 40–50 prosentin tasolle, varsinkin jos kiinnostus kannabista kohtaan säilyy entisenlaisena. Joka tapauksessa suomalaisessa yhteiskunnassa ollaan nyt uudenlaisen tilanteen edessä. Nuorten sukupolvien muuttunut suhtautuminen huumeaineisiin haastaa yhteiskunnan nykyiset politiikkalinjat samalla kun markkinoiden monimuotoistuminen, käytön lisääntyminen ja käyttötapojen muutokset luovat paineita yhteiskunnan palvelujärjestelmän ja toimintatapojen kehittämiseksi.

Saapunut 21.2.2020
Hyväksytty 20.5.2020

KIRJALLISUUS

- Campbell, William & Twenge, Jean & Carter, Nathan (2017) Support for marijuana (cannabis) legalization: Untangling age, period, and cohort effects. *University of California Press, Psychology* 3 (1), 2. Doi: <http://doi.org/10.1525/collabra.45>.
- Christie, Nils & Bruun, Kettil (1986) Hyvä vihollinen: Huumausainepolitiikka pohjolassa. Helsinki: Weilin & Göös.
- European Drug Report 2019. http://www.emcdda.europa.eu/edr2019_en
- Eyerman, Ron & Turner, Brian S. (1998) Outline of a theory of generations. *European Journal of Social Theory* 1, 91–106.
- Hakkarainen, Pekka (1992) Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö.
- Hakkarainen, Pekka (1996) Use of cannabis and attitudes towards cannabis in the Nordic countries. *Nordic Alcohol Studies*, 13 (English Supplement), 50–58.
- Hakkarainen, Pekka (2004) Suuret ikäluokat ja päihdekulttuurin muutos. Teoksessa Erola, J & Wilska T-A (toim.): Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus. Jyväskylä: SoPhi, 69–84.
- Hakkarainen, Pekka (2005) Drug use as a generational phenomenon. In Kraus, L. & Korf, D. (eds.): *Research on drugs and drug policy from a European perspective*. Lengerich: PABST, Lengerich, 48–61.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina (2017) Pilvee, pilvee. Kannabiksen käyttötavat, käyttäjät ja poliittiset mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 19–32.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2003) Huumeiden käytön uusi sukupolvi. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (3), 244–256.
- Hakkarainen, Pekka & Perälä, Jussi & Metso, Leena (2011) Kukkaa pukkaa – kannabiksen kotikasvatus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2), 148–168.
- Häkkinen, Antti (2013) Suomalaiset sukupolvet, elämäntilanne ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. Teoksessa Antti Häkkinen & Anne Puuronen & Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim.) *Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 21–56.
- Jätevesitutkimus 2019. <https://www.thl.fi/jatevesitutkimus>
- Kainulainen, Heini & Savonen, Jenni & Rönkä, Sanna (toim.) (2017) Vanha liitto: Kovien huumeiden käyttäjät 1960–70-lukujen Helsingistä. Helsinki: SKS.
- Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimena. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 17–60.
- Karjalainen, Karoliina & Hakkarainen, Pekka & Salasuo, Mikko (2019) Suomalaisen huumeiden käyttö ja huumeaseenteet 2018. Tilastoraportti 2/2019. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Karjalainen, Karoliina & Pekkanen, Niina & Hakkarainen, Pekka (2020) Suomalaisen huumeiden käyttö ja huumeaseenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2018. Raportteja 2/2020. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mannheim, Karl (1952) *The Problem of Generations*. In Paul Kecskemeti (ed.) *Essays on the Sociology of Knowledge* by Karl Mannheim. New York: Routledge and Kegan Paul, 276–320.
- Mason, William & Wolfinger, Nicholas (2001) *Cohort Analysis*. UCLA: California Center for Population Research.
- Nurmi, Juha & Kaskela, Teemu & Perälä, Jussi & Okanen, Atte (2017) Seller's reputation and capacity on the illicit drug markets: 11-month study on the Finnish version of the Silk Road. *Drug and Alcohol Dependence* 167, 201–207.
- Partanen, Juha & Metso, Leena (1999) Suomen toinen huumeaalto. *Yhteiskuntapolitiikka* 64 (2), 143–149.
- Partanen, Juha (2002) Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudemus, 13–37.
- Piispa, Mikko (2018) *Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta*. Helsinki: Teos.
- Purhonen, Semi (2007) Sukupolvien ongelma. Tutkimuksia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia.
- Raitasalo, Kirsimarja & Härkönen, Janne (2019) Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen – ESPAD-tutkimus 2019. Tilastoraportti 40/2019. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Salasuo, Mikko (2003) *Tajunnan kumous – ensimmäinen huumeaalto*. Teoksessa Matti Peltonen, Vesa Kurkela & Visa Heinonen (toim.) *Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva*. Helsinki: SKS.
- Salasuo, Mikko (2004) *Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa*. Helsinki: Stakes.
- Salasuo, Mikko (2005) *Huumeaallot sukupolvi-ilmiönä*. Teoksessa Tommi 2005. *Alkoholi- ja huumeetutkimuksen vuosikirja*. Helsinki: Alkoholi- ja huumeetutkijain seura, 75–86.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Kuolemansyyt 2018*. Helsinki: Tilastokeskus 2019. https://www.stat.fi/til/ksyyt/2018/ksyyt_2018_2019-12-16_tie_001_fi.html
- Virtanen, Matti (2001) *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolven dynamiikka*. Helsinki: SKS.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Hakkarainen & Karoliina Karjalainen & Mikko Salasuo: Youth and drugs today and yesterday – Are there generational differences in drug use and opinions? (Nuoret, entiset nuoret ja huumeet. Miten sukupolvi näkyy huumeiden käytössä ja huumemielipteissä?)

This article compares the prevalence of drug use, attitudes towards drugs and opinions on drug policy in ten-year age cohorts born between 1950 and 1999. Theoretically, the article discusses the concept of generations as an analytical tool for the interpretation of drug trends. The analysis is based on a Drug Survey conducted in Finland in 2018.

The 2018 study was a random sample population survey (N=7,000) in the Finnish population aged 15–69 years. The youngest age groups (15–39 years) were oversampled. The Åland Islands, the institutionalized population and people with no permanent address were excluded from the study. The data were collected by Statistics Finland by means of a self-administered anonymous online/postal questionnaire. A total of

3,229 persons took part in the survey, giving a response rate of 46%.

The results show that the lifetime prevalence of cannabis increases almost exponentially when moving from those born in the 1950s (8%) to those born in the 1960s (14%), the 1970s (26%) and the 1980s (42%). In the youngest generation born in the 1990s, the prevalence was 39%. That figure may still rise as the cohort ages, but it is unlikely that the exponential growth trend will continue. The use of cannabis during the previous year, experiences with other drugs, and familiarity with cryptomarkets were also more prevalent in the two youngest generations. Consequently, attitudes towards drugs and drug policy were more lenient in younger generations. The generational differences echo the flows of youth culture and market conditions in the years of the respondents' youth.

Keywords: drug use, drug policy, youth, generation, Finland.

KIRJOITTAJAT

Hakkarainen, Pekka, VTT, tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Karjalainen, Karoliina, TtT, dos., erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Salasuo, Mikko, VTT, vastaava tutkija, Nuorisotutkimusverkosto